

НЕОБХІДНІСТЬ АУДИТУ В ОСОБИСТОМУ ПРИБУТКОВОМУ ОПОДАТКУВАННІ

© Славкова А.А., 2011

Одним із запобіжних напрямів діяльності податкової служби є попередження ухилення від оподаткування або мінімізації сплати податків. Такі явища відомі віддавна як реакція на надмірне податкове навантаження і несправедливість в оподаткуванні. У ході дослідження податкових відносин між державою і громадянами не останнє місце посідає фіскальне адміністрування особистого прибуткового податку, у нашому визначенні – сукупність форм і методів, реалізація яких забезпечить у повному обсязі надходження цього податку до бюджету. Одним із таких методів є контроль податкових органів за правильністю і повнотою нарахування, стягнення і сплати податків. Зазвичай такий податковий контроль проводиться на рівні юридичних осіб (підприємства, організації) шляхом перевірки бухгалтерської звітності на відповідність правилам і чинним законодавчим нормам. У межах таких дій перевіряється правильність (достовірність) нарахування і сплати податку на доходи фізичних осіб. Така перевірка стосується в основному найманих працівників і безпосередньо їхніх доходів, одержаних на даних підприємствах (організаціях). І хоча основна частина податку з доходів фізичних осіб надходить саме від найманих працівників (≈90%), залишаються ще громадяни, які отримують доходи не за місцем основної діяльності (доходи від підприємницької діяльності, цінних паперів, страхові виплати, роялті тощо).

Фізичні особи як платники податку зобов'язані подавати до податкових органів річну декларацію про майновий стан і доходи (податкова декларація), крім ситуацій, визначених у Податковому кодексі [1, ст. 179]. Крім інформації про грошові доходи громадян, податкова декларація містить відомості про власність, земельні ділянки і транспортні засоби платника податку. Ці дані не враховуються при розрахунках податку на доходи фізичних осіб, що реально впливає на податкове навантаження платника податку. Наприклад, індивідуум формально може одержувати всього один не надто великий дохід і володіти значним майном, за яке необхідно сплачувати податки (а як відомо, грошові доходи є основним джерелом сплати всіх податків, крім того, таке майно необхідно утримувати), і навпаки. Таким чином, нерівномірність податкового навантаження на різні групи населення створює підстави для формування стереотипного погляду в суспільстві стосовно несправедливості оподаткування доходів громадян.

З метою змінення такої ситуації необхідно вдосконалити механізм адміністрування особистого прибуткового податку з урахуванням фінансово-майнового стану індивідуума, що дасть змогу істотно знизити податковий тягар на малозабезпечені верстви населення і компенсувати фіскальні надходження бюджету держави через посилення податкового навантаження на заможних осіб. Урахування майнового стану платника податку – не новітня технологія та вже тривалий час використовується податковими службами розвинутих країн і доводить свою фіскальну і соціальну ефективність.

На сьогодні склалася ситуація, коли у ході обчислення і сплати податку з доходів фізичних осіб інтереси останніх не збігаються з інтересами держави. Держава стежить за виконанням чинного податкового законодавства і деколи до порушників застосовує санкції (частіше фінансові). У такому випадку саме податковий аудит особистого прибуткового податку допоможе законними методами задовольнити інтереси держави і встановити (відносно) соціальну справедливість у суспільстві. Податковий аудит визначається як аудиторська перевірка правильності і повноти стягнення та сплати податків.

На рівні фізичних осіб таку перевірку необхідно проводити з урахування не тільки грошових доходів громадян, а й їх фінансово-майнового стану, що сприятиме мінімізації ухилення від оподаткування і розкриттю можливих схем уникнення від сплати особистих податків. На нашу думку, це призведе до значного зменшення тіньових доходів громадян і водночас дасть можливість створити належне підґрунтя для вироблення й упровадження соціально справедливої і фіскально ефективної податкової політики держави.

Прозора ситуація у сфері суспільних доходів матиме важливе загальнодержавне макроекономічне і суспільне значення, а також суттєво вплине на діяльність податкових органів, у тому числі й у сфері виконання контрольною функцій. Крім того, податковий аудит за умов ретельного контролю дасть можливість вчасно виправити випадково допущені помилки у заповненні податкової декларації і правильно віддзеркалити податкові пільги (податкову знижку), що перебуває у сфері інтересів платника податку.

Виходячи із зазначеного вище пропонується запровадження державного податкового аудиту у сфері особистого прибуткового оподаткування. Насамперед необхідно вказати на відмінності податкового аудиту від інших форм і методів контролю та перевірок, зокрема: 1) державний податковий аудит має справу виключно з механізмом особистого прибуткового оподаткування; 2) завданням державного податкового аудиту є перевірка індивідуальних доходів, майна тощо, тоді як стандартний (недержавний) аудит на такі операції повноважень не має; 3) якщо загальний механізм контролю і перевірок фінансово-майнового стану платників податків – фізичних осіб здійснюється у загальному режимі органами державної податкової служби, то призначення державного податкового аудиту зводиться до перевірки так званих віп-персон та елітного прошарку суспільства, у тому числі й державних службовців. На сьогодні практично жодна державна структура таких заходів не проводить, і лише частково – органи державної податкової служби, при цьому отримані результати залишаються своєрідною конфіденційною інформацією.

Таким чином, потрібна створення окремої інституції у складі державних фінансових органів – державний податковий аудит, яка виходячи з функціональних завдань повинна бути наділена досить високим статусом. Тому ініціювання державного податкового аудиту має відбуватись на рівні Адміністрації Президента України – або у складі Адміністрації, або як альтернативний і незалежний від неї орган.

Ураховуючи наведені обставини, пропонується створити при Президентові України Управління державного податкового аудиту фізичних осіб (ДПАФО), функціями якого буде відстеження і контроль за джерелами походження грошових доходів фізичних осіб, їх майна; обсягів доходів, напрямів витрачання цих доходів під час здійснення різноманітних грошових, фінансових чи інших господарських операцій, і на основі цих даних – проводити аналіз грошового і фінансово-майнового стану платників податків. Фахівці Управління ДПАФО повинні бути не простими посадовцями в органах державної служби, а мають бути наділені особливим статусом державного податкового аудитора з винятковим обсягом завдань, прав та обов'язків.

ДПАФО має співпрацювати з Державною податковою службою, але в той же час бути підпорядкованою тільки Президентові України як гарантові Конституції. Більше того, запровадження такого управління підсилюється також ще й тією обставиною, що Податковим кодексом України запроваджено податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки [1, ст. 265].

Інформаційним забезпеченням ДПАФО разом з іншими повинна стати база майнових прав фізичних осіб, що надасть інформацію стосовно їх фінансово-майнового стану. Оскільки володіння такою інформацією є потужним інструментом контролю держави, то тільки політична воля і системні рішення можуть забезпечити ефективне функціонування такої масивної бази даних.

Обов'язковий податковий аудит фізичних осіб необхідно запровадити першочергово для посадових осіб – державних службовців, особливо вищого рангу, а також членів їх сімей. При поданні декларації до органів податкової служби необхідно буде додавати висновок ДПАФО стосовно відповідності доходів і витрат фізичної особи за звітний податковий рік з урахуванням непрямих методів визначення доходу платника.

У міжнародній практиці податкового контролю широко використовуються непрямі методи визначення доходу платника податків – фізичної особи. Одним із найпоширеніших методів експертних оцінок оподаткування є метод “чистої цінності”, тобто вимір змін у майновому стані особи з додаванням його передбачуваних витрат. В Україні застосування непрямих методів визначення доходів платника і відповідність їх фінансово-майновому стану допоможе зняти певне соціальне напруження стосовно влади і забезпечити відкритість в особистому прибутковому оподаткуванні.

1. *Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.*